

Předností speciálního vědeckého zkoumání bývá, že dovede postavit odjinud známá fakta do nového světla, odhalit na nich nové podrobnosti a uvést je do nových vztahů. To je nepochybně také hlavním kladem Lepšíkovy rozpravy, která přináší řadu opravdu nových a od kořene čerstvých poznatků. Jejím základním nedostatkem naproti tomu zůstává, že tak činí bez shrnutí a zobecňujícího pohledu, ulpívajíc namnoze jen na naznačení rýsujících se souvislostí a na materiálovém pohledu na věc.

Léta 1848—49 znamenala v zemích ovládaných Habsburky zvrat epochy. Význam tohoto zlomu nespočívá ovšem jen v jeho zásadní linii, která otevřela dokořán dveře plnému rozvoji kapitalistických výrobních a společenských poměrů, nýbrž i v tom, jak cesty revoluce předurčily konkrétní směry tohoto již kapitalistického vývoje v rakouských a českých zemích. V tomto smyslu zvláštní důraz nutno položit na způsob, jakým byla revoluce poražena. Rozmanitost podmínek, za kterých k porážce došlo, netřeba jistě připomínat. Dlužno však podtrhnout, že svérázné místo mezi nimi nabyly zvláště takové prostředky uplatnění politické moci, které dovolily reakci soustředit síly natolik, aby k porážce revoluce i k likvidaci revolučního hnutí mohlo dojít poměrně rychle a snadno. K prostředkům tohoto druhu náležely na prvním místě stavby obležení.

Lepšíkova práce, která je jim věnována, snaží se vyličít jak jednotlivé rysy stavů obležení jako právní instituce, tak současně nastínit i okolnosti, v nichž byly tyto akce realizovány. V popředí jejího zřetele jsou sice české země, věnuje však mnoho pozornosti i stavům obležení vyhlášeným v soudobé Francii, Německu i jinde v Rakousku.

Stav obležení jako instituce je svým vznikem svázán s obdobím buržoasních revolucí. Její využití přitom bylo rozmanité a zdaleka ne jednotné. Původní počátky, spadající do let Velké francouzské revoluce, sledovaly účely v zásadě ještě čistě vojenské, majíce sloužit k obraně francouzského revolučního státu. Stav obležení byl tu jakousi zosílenou specifikací tzv. stavu válečného, jenž zahrnoval všechna mimořádná opatření, která činila francouzská státní moc k úspěšné obraně země. Stav obležení byl rovněž nejprve vždy spjat s reálnou vojenskou situací, jež odpovídala jeho názvu, byv vyhlášen ve městech a pevnostech nepřitelem skutečně obležených. Poměrně záhy se však počalo uznávat, že stav obležení může být vyhlášen i k udržení veřejného pořádku tam, kde skutečné obležení chybí, ba i tehdy, není-li vůbec válečná situace. To byl ovšem již přímý nástup k tomu, jak stavů obležení bylo využíváno běžně později ve čtyřicátých letech v Rakousku.

V jednom se však francouzský vývoj lišil zásadně od pozdějšího vyhlášení stavů obležení v rakouských zemích: ve smyslu buržoasní zákonnosti byly francouzské stavby obležení vyhlášovány na podkladě obecného zákonného ustanovení, jímž byly zakotveny a formálně jaksi legalisovány. Stavby obležení v Rakousku vyrůstaly naopak ze zcela jiné základny; zde nešlo o obranu výsledků buržoasní revoluce, ať již proti vnějšímu nepříteli, jak tomu bylo původně ve Francii, či proti plebejsko-proletářské oposici, jak k tomu docházelo později. V Rakousku bylo stavů obležení od počátku využito jako nástroje vojensko-feudální reakce proti revoluci. Proto také postrádaly i jakéhokoliv zdání vnější legality a byly vyhlášovány jako mimořádný diktátorský pro-



středek vojenské moci potlačující revoluci. Ač Lepšík v těchto souvislostech hovoří výslovně o francouzském a rakouském typu stavů obležení, svoje pojmy dále nerozvádí a naopak věc vysvětluje z hlediska požadavků syntetického podání látky málo výstižně.

S mimořádností a otevřenou represivností rakouských stavů obležení souvisela i značná variabilita jejich obsahu. Třeba stav obležení nebyl žádnou obecně propracovanou a přesně ustálenou institucí, přece v obsahu jednotlivě vyhlášených stavů obležení lze celkem bez námahy odkrýt obsahové složky, které pravidelně přicházejí. Bylo to jednak podrobení civilních úřadů vojenskému velení, jednak příslušnost — více méně široká — vojenských soudů pro trestné činy civilních osob. Daná obsahová náplň v konkrétních rysech byla ovšem podmíněna politickou situací a poměrem reálných sil společenského vývoje, za nichž k vyhlášení určitého stavu obležení došlo.

V Čechách — lépe řečeno v Praze — byl v revolučním dvouletí stav obležení vyhlášen celkem dvakrát: poprvé těsně po svatodušním povstání v létě r. 1848, podruhé v době pokusu o májové spiknutí r. 1849. Prvý stav obležení trval poměrně krátce a hlavní opatření s ním spojená dotýkala se vlastně jen soudní pravomoci. Naproti tomu stav obležení vyhlášený v Praze v květnu r. 1849 trval několik let a stal se neobyčejně účinným prostředkem k udušení revolučního hnutí i k potlačování rozvoje české národní kultury na přelomu čtyřicátých a padesátých let. Vyvrcholil také v rozsáhlé panství vojenských úřadů nad celým civilním životem. Nešlo zdaleka jen o pravomoc soudní, nýbrž o řadu administrativních oprávnění, tiskovou cenzuru apod. Kromě Prahy platil v prostoru českých pevností.

I zde třeba vyslovit politování, že autor, který věnoval jinak tolik péče, aby detailně reprodukoval obsah všech předpisů, základních i pozměňujících a doplňujících obsahové rozpětí českých stavů obležení, nepokusil se blíže nastínit, jak se v českých stavech obležení odrážela ona obecná tendence, která, jsouc projevem odlivu revoluční situace, směřovala k stále většímu obsahovému rozšiřování stavů obležení. Stav obležení nebyl nakonec ničím jiným, než cestou k naprostému lokálnímu suspendování ústavy a nahrazení jí vojenskou diktaturou. Čtenář Lepšíkovy práce bude tato obecná shrnutí postrádat o to více, že autor rozpravy vynaložil značné úsilí, aby snesl řadu poznatků o stavech obležení vyhlášených v Rakousku na jiných místech a rozhojnil tak svoji studii o velké množství surového materiálu vhodného k obecným a srovnávacím závěrům.

Lepšíkova rozprava nevyužila kromě toho ještě některé další možnosti. Jde v první řadě o poměr rakouské buržoasie k instituci stavů obležení. Tento poměr nebyl totiž zdaleka tak negativní, jak by bylo možno na první pohled očekávat. Např. sama osnova kroměřížské ústavy, jak se také Lepšík o tom zmiňuje, počítala s vyhlášováním stavů obležení. Hlavní úlohu zde hrál nepochybně rozpor mezi liberální buržoasií a radikálním levým křídlem, které spolu s lidovými a proletářskými živly představovalo již otevřené nebezpečí pro její zájmy. Proto také tato část buržoasie počítala s možností využít stavů obležení proti radikálům a ztotožňovala se celkem se stanoviskem aristokraticko-vojenské reakce. Naznačené úvahy by byly přivedly autora do samého středu složité problematiky, která by byla dovolila vystihnout plně komplikované pozadí celé otázky stavů obležení v rakouské revoluci v l. 1848 až 1849. Stejně tak postoj české buržoasie není blíže zachycen.

Jinou zajímavou, i když samozřejmě méně důležitou, otázkou, kterou Lep-



šíkova práce ponechala bez odpovědi, je poměr stavů obležení k instituci státního práva, popř. tzv. marciálního zákona, a k jiným prostředkům vojenského soudnictví. Lepšík se sice toho na několika místech dotýká, v každém případě však od něho jako povolaného znalce bylo možno žádat podrobnější a souvislejší výklad.

Přes některé slabiny nelze však nevidět skutečnou přínosnost Lepšíkovy práce. Tuto skutečnost třeba kvitovat tím spíše, že autor není profesionálním historikem. O přednostech jeho práce svědčí jistě dobře i fakt, že pozornost, kterou vyvolala v širší odborné veřejnosti, nebyla malá, jak dokazuje její rychlé rozebrání.

*Valentin Urfus*